

9. Zinchenko, A.G. and Saprykina, M.A. (2010), *Corporate social responsibility 2005-2010: present days and prospects of development* [Korporatyvna socialna vidpovidalnist 2005-2010: stan ta perspektyvy rozvytku], Vydavnytvo «Farbovani lyst», Kyiv, Ukraine, 56 p.

10. Dorobolyuk, T.B. (2006), "The market of e-commerce and the business environment: the theoretical aspect", *Vestnik Omskogo universiteta. Seriya «Ekonomika»*, no. 1, pp. 44–47.

УДК 336:330.131.7

Орлик О.В.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри інформаційних
систем в економіці
Одеський національний економічний університет

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Orlyk O.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the
department of information systems in economics
Odessa National Economic University

FINANCIAL RISKS IN THE SYSTEM OF ENSURING FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки діяльність підприємств України пов'язана з різноманітними ризиками. Управління фінансовими ризиками займає особливе місце в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, так як вони тісно пов'язані з фінансовими відносинами підприємств, більш ніж інші піддаються впливу зовнішнього середовища, яке є досить непередбачуваним. Оскільки на сьогодні фінансові ризики підприємств є найбільш загрозливими і руйнівними, то це обумовлює необхідність їх подальшого наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел показав, що значний внесок у дослідження питань сутності, класифікації та шляхів мінімізації фінансових ризиків зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: М. Дибба, С. Осадець, І. Бланк, О. Стоянова, І. Балабанов, Г. Чернова, А. Гайдуцький, М. Хохлов, М. Піменов, Г. Крамаренко, О. Чорна та інші. Проте мінливість умов економічного середовища потребує подальшого дослідження цієї проблеми, що свідчить про актуальність вибору напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення особливостей та сутнісних характеристик фінансових ризиків, методів впливу та напрямів регулювання їх ступеня в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки сучасного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність підприємств в сучасних умовах господарювання тісно поєднується з численними ризиками, ступінь впливу яких на результати господарської діяльності підприємств достатньо висока. Проблеми ризику фінансової безпеки прямо або опосередковано присутні на всіх рівнях економіки (світовому, державному, регіональному, на рівні підприємств), практично у всіх її сферах, напрямках і видах діяльності. Підприємство є одним з найбільш надійних інститутів суспільства і представляє основу стабільності його економічної системи. При цьому питання управління фінансовими ризиками при забезпеченні фінансово-економічної безпеки підприємства в процесі його розвитку і запобіганні можливому зниженню його ринкової вартості мають першорядне значення.

Фінансові ризики мають об'єктивні засади через невизначеність зовнішнього середовища щодо підприємства. Зовнішнє середовище містить об'єктивні економічні, соціальні і політичні умови, в рамках яких підприємство проводить свою діяльність. Невизначеність зовнішнього середовища обумовлена тим, що залежить від множини змінних, які не завжди можна точно передбачити (пропозиції на товари, кошти, фактори виробництва, багатоманітність сфер використання капіталів, різноманітність критеріїв переваги інвестування коштів, обмеженість інформації тощо) [1, с. 431].

Всі зовнішні ризики складають не більше чверті від усіх ризиків фінансових проектів в цілому. Решта 75% – ризики внутрішні, що знаходяться всередині команди проекту і підприємства (компанії, фірми). Внутрішніми причинами підприємницьких ризиків часто є недосконалість структури

підприємства (компанії, фірми), помилки управління бізнесом, відсутність у персоналу мотивації на сумлінну працю, саботаж, шкідництво, злочинство, зрада співробітників та ін. [2, с. 14].

Створення і функціонування будь-якого комерційного підприємства представляє собою процес інвестування фінансових ресурсів на довгостроковій основі з метою отримання прибутку. Поточна діяльність пов'язана з ризиком, зокрема виробничим і фінансовим, який слід брати до уваги в залежності від того, з якої позиції характеризується підприємство. Виробничий ризик – це ризик, більшою мірою обумовлений галузевими особливостями бізнесу (тобто структурою активів), у який підприємство вирішило вкласти свій капітал, та визначається багатьма факторами: регіональними особливостями, кон'юнктурою ринку, національними традиціями, інфраструктурою і т.п. Фінансовий ризик обумовлений структурою джерел. У цьому випадку мова вже не йде про те, куди вкладені кошти, а про те, з яких джерел отримано кошти і яке співвідношення цих джерел [3, с. 311].

Фінансові ризики є найважливішою складовою підприємницьких ризиків в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, аналіз яких повинен проводитися при ухваленні будь-якого фінансового рішення. Вони пов'язані з ймовірністю втрат будь-яких грошових сум або їх недоотриманням.

З поняттям фінансового ризику безпосередньо пов'язане поняття шкоди (збитків). Якщо ризиком є можливе негативне відхилення, то збиток – це дійсне негативне фактичне відхилення. Через збиток, отриманий підприємством, реалізується ризик, набуваючи конкретного реального вираження.

Зважаючи на це, доцільно дослідити багатогранність тлумачення поняття «фінансовий ризик підприємства», окреслити основні особливості та сутнісні характеристики фінансових ризиків, обґрунтувати методи управління ними.

На сьогодні в економічній літературі немає єдиного погляду щодо трактування поняття «фінансовий ризик підприємства» (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи щодо визначення поняття «фінансовий ризик підприємства»

Автори, джерела	Сутність поняття	Акцент
Г. Крамаренко, О. Чорна [1, с. 432]	Фінансові ризики – це, по-перше, небезпека потенційно можливої, ймовірної втрати ресурсів або недоодержання коштів порівняно з варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів у даній сфері діяльності; по-друге, ймовірність одержання додаткового прибутку, пов'язаного з ризиком.	ймовірність втрати ресурсів або недоодержання коштів, ймовірність одержання додаткового прибутку
В. Ковальов [3, с. 326]	Фінансовий ризик – ризик, пов'язаний з можливим браком коштів для виплати відсотків за довгостроковими позиками.	можливий брак коштів
І. Бланк [4, с. 622]	Фінансовий ризик підприємства являє собою результат вибору його власниками або менеджерами альтернативного фінансового рішення, спрямованого на досягнення бажаного цільового результату фінансової діяльності при вірогідності настання економічного збитку (фінансових втрат) через невизначеність умов його реалізації.	вірогідність настання економічного збитку (фінансових втрат)
І. Бланк [5, с. 203],	Фінансовий ризик підприємства можна визначити як вірогідність виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу або капіталу в ситуації невизначеності умов здійснення його фінансової діяльності.	вірогідність виникнення несприятливих фінансових наслідків
І. Балабанов [6, с. 25], О. Стоянова [7, с. 442]	Фінансові ризики пов'язані з ймовірністю втрат фінансових ресурсів (тобто грошових коштів).	ймовірність втрат фінансових ресурсів
О. Жихор, Ю. Балясна [8], А. Лук'яненко, І. Кузьмічова [9, с. 129]	Фінансовий ризик – це ймовірність (можливість) виникнення непередбачених фінансових втрат у ситуації невизначеності умов фінансової діяльності підприємства.	ймовірність виникнення непередбачених фінансових втрат
М. Диба [10, с. 24]	Фінансовий ризик – це вид ризику, який виникає у фінансово-економічній діяльності суб'єкта, коли причинно-наслідковий результат або заходи його досягнення відрізняються від встановлених цілей та планових норм, а отримані відхилення мають вартісний характер.	результат або заходи фінансово-економічної діяльності мають відхилення від встановлених цілей та планових норм

Джерело: складено автором на основі вказаних джерел

З наведених визначень можна виділити суттєві особливості фінансових ризиків, взаємозв'язок яких і складає їх сутність. Фінансові ризики підприємства:

- виникають на усіх без винятку етапах виробничо-господарської діяльності підприємства;
- неодмінно впливають на рух фінансових потоків та зміну структури фінансових активів підприємства;
- характеризуються наявністю невизначеності;

- завжди пов'язані з можливістю вибору того чи іншого варіанту розвитку подій, тобто з поняттям альтернативності;
- характеризуються можливістю відхилення від мети, що передбачається, заради якої здійснювалася обрана альтернатива;
- призводять до негативних фінансових наслідків, таких як втрати прибутку, доходу, частини чи всього капіталу підприємства;
- характеризуються можливістю фінансових та інших втрат, пов'язаних із здійсненням обраної в умовах невизначеності альтернативи;
- характеризуються ймовірністю досягнення бажаного результату;
- дають змогу отримати додаткові позитивні результати (неврахування цієї важливої специфіки фінансового ризику у його визначенні не дає змоги сформувати адекватну та дієву систему ризик-менеджменту підприємства, що призведе до зниження ефективності його діяльності).

Оскільки фінансові ризики супроводжують фінансово-економічну діяльність будь-якого сучасного підприємства, представляється доцільним комплексно розглянути основні сутнісні характеристики та особливості фінансових ризиків в цілому (таблиця 2).

Таблиця 2

Основні сутнісні характеристики фінансових ризиків підприємств

Характеристика	Сутність характеристики
1	2
Економічна природа	Фінансовий ризик прямо пов'язаний з формуванням фінансових результатів підприємства, з можливими економічними втратами в процесі здійснення фінансової діяльності і проявляється у сфері фінансово-господарської діяльності підприємства.
Об'єктивність прояву	Фінансовий ризик є об'єктивним явищем в функціонуванні будь-якого підприємства та супроводжує практично всі види фінансових операцій, всі напрямки його фінансово-господарської діяльності. Об'єктивна природа прояву фінансового ризику залишається незмінною, хоча ряд його параметрів залежать від суб'єктивних управлінських рішень.
Вірогідність реалізації	Ймовірність реалізації фінансового ризику проявляється в тому, що ризикова подія може відбутися, а може і не відбутися в процесі здійснення фінансової діяльності підприємства. Ступінь цієї ймовірності визначається дією як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів.
Вірогідність досягнення мети	Атрибутом фінансового ризику є наявність ймовірності відхилення від мети. Причому кількісна ідентифікація цієї ймовірності в умовах ризику суттєво відрізняється від умов невизначеності. Умови ризику розглядаються як сукупність майбутніх варіантів здійснення фінансової діяльності, в яких існує об'єктивна можливість кількісно оцінити ймовірність досягнення цільового результату. Умови невизначеності характеризуються як сукупність майбутніх варіантів можливостей здійснення фінансової діяльності, в яких ймовірність досягнення цільового результату в кількісному вимірнику не може бути встановлена. Разом з тим фінансовий менеджер, який приймає ризикове рішення в умовах невизначеності, впевнений, що ймовірність досягнення цільового результату існує.
Невизначеність наслідків (подій)	Дана характеристика визначається неможливістю детермінувати його фінансові результати у процесі прийняття фінансових рішень. Очікуваний рівень результативності фінансових операцій може коливатися в залежності від виду рівня ризику в досить значному діапазоні. Іншими словами, фінансовий ризик може супроводжуватися як суттєвими фінансовими втратами для підприємства, так і формуванням додаткових його доходів. Фінансовий ризик існує тоді і тільки тоді, коли можливий не єдиний розвиток подій.
Очікувана несприятливість наслідків	Як в теорії так і в фінансово-господарській практиці рівень фінансового ризику оцінюється розмірами можливого економічного збитку, хоча наслідки прояву фінансового ризику можуть характеризуватися як негативними, так і позитивними показниками результативності фінансової діяльності. Це пов'язано з тим, що ряд вкрай негативних наслідків фінансового ризику призводять до незворотних негативних наслідків діяльності підприємства, визначають втрату не тільки доходу, але і його капіталу, що приводить підприємство до банкрутства.
Динамічність (змінність) рівня	Фінансовий ризик не є постійною величиною. Рівень фінансового ризику, властивий певному виду фінансової діяльності підприємства, тій чи іншій фінансовій операції, постійно варіює. Насамперед, цей показник істотно змінюється у часі, тобто залежить від тривалості здійснення фінансової операції. Тому фактор часу має самостійний вплив на рівень фінансового ризику (проявляючись через рівень ліквідності вкладених фінансових коштів, невизначеність руху ставки позичкового відсотка на фінансовому ринку і т.п.). Крім того, показник рівня фінансового ризику значно змінюється під впливом численних об'єктивних і суб'єктивних факторів, які знаходяться в постійній динаміці.
Дія в умовах вибору	Така дія виконується фінансовим менеджером в умовах ризикової ситуації або ситуації невизначеності тільки при наявності варіантів вибору. У цій своїй характеристиці фінансовий ризик проявляється як на стадії вибору (прийняття) рішення, так і на стадії його реалізації. Як дія в умовах вибору фінансовий ризик є способом практичного вирішення протиріч у розвитку можливих умов здійснення майбутньої фінансової діяльності. Іншими словами, фінансовий ризик це не відображення ризикової ситуації (умов ризику або невизначеності), а конкретна дія суб'єкта, який приймає рішення, спрямоване на практичний вихід з цієї ситуації в умовах неминучого вибору.

продовження табл. 2

1	2
Альтернативність вибору	Фінансовий ризик передбачає необхідність вибору альтернативи дій фінансовим менеджером. При різних ситуаціях ризику або невизначеності завжди існує принаймні, дві альтернативи цього вибору – прийняти на себе фінансовий ризик або відмовитися від нього. Залежно від невизначеності і змісту умов ризику ці альтернативи характеризуються різним ступенем складності і методами вибору. Там де немає альтернативи вибору, немає і самого поняття фінансового ризику.
Цілеспрямована дія	Фінансовий ризик завжди розглядається по відношенню до конкретної мети, на досягнення, якої він спрямований: отримання певного рівня доходу в результаті фінансової діяльності. Можливість розбіжності отриманого фінансового результату з наміченим цільовим його показником характеризує сутність фінансового ризику. Без такого цільового вимірювача фінансовий ризик як дія втрачає свій сенс.
Суб'єктивність оцінки	Оцінка рівня фінансового ризику носить суб'єктивний характер, незважаючи на об'єктивну природу фінансового ризику як економічного явища. Ця суб'єктивність, тобто нерівнозначність оцінки даного об'єктивного явища різними суб'єктами здійснення цієї оцінки, визначається різним рівнем повноти та достовірності інформативної бази, кваліфікації і професійного досвіду ризик-менеджерів та іншими факторами.

Джерело: складено автором на основі [2, с. 18–22; 4, с. 618–622; 5, с. 201–203; 11]

На сучасному етапі розвитку економіки фінансові ризики підприємства характеризуються різноманіттям. І. Бланк [4, с. 624; 5, с. 204] зазначає, що фінансові ризики підприємства можна класифікувати за декількома критеріями: за джерелами виникнення; за видами; за об'єктом, що характеризується; за сукупністю досліджуваних інструментів; за комплексністю дослідження; за джерелами виникнення; за характером фінансових наслідків; за характером прояву в часі; за рівнем можливих фінансових втрат; за можливістю передбачення; за можливістю страхування.

Як правило, всі види фінансових ризиків взаємозв'язані і зміна одного виду ризику може суттєво вплинути на фінансово-господарську діяльність підприємства та призвести до неочікуваних наслідків.

Складність завдання забезпечення фінансово-економічної безпеки полягає в тому, наскільки керівники підприємства, його підрозділів, відділів, менеджери забезпечать умови нормальної діяльності підприємства шляхом нейтралізації (зниження, прийняття) небезпек та загроз, різних дестабілізуючих факторів [12, с. 90].

Суб'єкти управління впливають на об'єкти управлінського впливу за допомогою певних методів управління, які розкривають шляхи протидії реальним та потенційним загрозам, небезпекам та ризикам у конкретних умовах та у визначений термін часу і відображають безпосередній стан захищеності підприємства [13, с. 229].

Вибір засобів зниження ступеня фінансових ризиків має на меті мінімізувати можливий збиток у майбутньому. Різноманіття напрямів і методів зниження ступеня їх негативного впливу ставить підприємства перед проблемою вибору найбільш прийняттого у певній ситуації заходу.

Система внутрішніх і зовнішніх механізмів мінімізації фінансових ризиків передбачає використання певних методів. Систематизувавши існуючі в літературі підходи до впливу на ступінь фінансових ризиків, вважаємо за доцільне визначити основні методи впливу та напрями регулювання ступеня фінансових ризиків (таблиця 3).

Таблиця 3

Методи впливу на напрями регулювання ступеня фінансових ризиків

Методи впливу	Напрями регулювання ступеня фінансового ризику
1	2
Ухилення від ризиків	<ul style="list-style-type: none"> – відмова від ненадійних партнерів, постачальників; – відмова від ризикованих проектів; – відмова від прийняття ризикованих рішень; – відмова від здійснення надто ризикованих господарських операцій; – зниження частини позикових засобів у господарському обороті; – відмова від банківських кредитів, якщо кон'юнктура фінансового ринку несприятлива для підприємства; – відмова від будь-якої інвестиційної політики з метою підтримки високого рівня платоспроможності підприємства; – відмова від постачань імпортової сировини, якщо відзначається високий ступінь мінливості митного законодавства; – відмова від авансових оплат постачальникам і реалізації на умовах відстрочки платежів; – одержання додаткової інформації; – розробка схем ділової активності, що уникають найбільші зони збитків тощо.
Локалізація ризиків	<ul style="list-style-type: none"> – виділення «економічно небезпечних» ділянок; – послідовне розукрупнення підприємства.

1	2
Передача ризиків	<ul style="list-style-type: none"> - страхування (передача ризику страховій компанії за певну плату); - створення структур взаємного страхування і перестраховування; - пошук гарантів; - хеджування; - фінансові гарантії, доручення; - внесення до тексту документів (договорів, торгових контрактів) спеціальних умов, що зменшують власну відповідальність підприємства при настанні непередбачених випадків чи тих, які передають ризик контрагенту.
Компенсація ризиків	<ul style="list-style-type: none"> - самострахування за рахунок створення системи резервів: резервних фондів (страхового і цільових), страхового товарного запасу, страхових запасів фінансових ресурсів (коштів), нерозподіленого залишку прибутку; - розробка і впровадження системи штрафних санкцій для контрагентів підприємства; - забезпечення компенсації можливих фінансових втрат за рахунок стягування від контрагентів додаткового доходу за ризикованими операціями вище того рівня, що можуть забезпечити безризикові операції; - стратегічне планування діяльності; - прогнозування зовнішньої економічної діяльності; - моніторинг соціально-економічної та нормативно-правової бази; - активний цілеспрямований маркетинг; - створення спілок, асоціацій, кластерів; - боротьба з промисловим шпигунством.
Диверсифікація	<ul style="list-style-type: none"> - диверсифікація видів діяльності і зон господарювання; - диверсифікація асортименту продукції, що випускається; - диверсифікація постачальників основних груп товарів; - диверсифікація ринків збуту; - диверсифікація інвестицій; - диверсифікація портфеля цінних паперів; - диверсифікація депозитного портфеля; - розподіл відповідальності між партнерами; - розподіл впливу загрози у часі та ін.
Лімітування	<ul style="list-style-type: none"> - встановлення відповідних економічних і фінансових нормативів; - встановлення максимального обсягу комерційної операції по закупівлі товарів, що укладається з одним контрагентом; - встановлення максимального розміру сукупних запасів товарів на підприємстві (запасів поточного поповнення, сезонного збереження, цільового призначення); - встановлення максимального розміру споживчого кредиту, наданого одному покупцю (в рамках диференційованих груп покупців чи груп товарів); - встановлення мінімального розміру оборотних активів у високоліквідній формі (з виділенням їхньої суми у вигляді готових коштів платежу); - встановлення граничного розміру використання позикових коштів в обороті (чи їхня питома вага в загальній сумі використовуюваного капіталу); - встановлення максимального розміру депозитного внеску, розміщеного в одному комерційному банку та інші.

Джерело: складено автором на основі [14, с. 449–450; 15, с. 193–199; 16, с. 162–163]

Звісно, кожен з методів має свої обмеження в застосуванні, проте їх розумне поєднання сприяє зниженню рівня та впливу фінансових ризиків на об'єкт фінансово-економічної безпеки. В сучасних умовах для підприємств найбільш дієвими методами зниження і нейтралізації фінансових ризиків є їх мінімізація, страхування (зовнішнє і внутрішнє) та диверсифікація.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, фінансова діяльність підприємства у всіх її формах пов'язана з численними ризиками, ступінь впливу яких на результати цієї діяльності істотно зростає в сучасних умовах господарювання. Фінансовий ризик представляє собою одну з найбільш складних категорій, пов'язану із здійсненням господарської діяльності.

Фінансові ризики відіграють важливу роль в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Зростання ступеня впливу фінансових ризиків на результати фінансово-господарської діяльності підприємства пов'язано зі швидкою мінливістю економічної ситуації в країні, кон'юнктури фінансового ринку, розширенням сфери фінансових відносин, появою нових фінансових технологій та інструментів і низкою інших факторів.

Подальших досліджень потребують питання, пов'язані з механізмом управління фінансовими ризиками в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства.

Література

1. Крамаренко Г.О. Фінансовий менеджмент : підручник / Г.О. Крамаренко, О.Є. Чорна. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 520 с.
2. Пименов Н.А. Управление финансовыми рисками в системе экономической безопасности : учебник и практикум / Н.А. Пименов ; под общ. ред. В.И. Авдийского. – М. : Издательство Юрайт, 2014. – 413 с.
3. Ковалев В.В. Введение в финансовый менеджмент / В.В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 768 с.

4. Бланк И.А. Управление финансовыми ресурсами / И.А. Бланк. – М. : Омега-Л, 2011. – 768 с.
5. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента / И.А. Бланк – Т.2. – К. : Ника-Центр, 1999. – 512 с.
6. Балабанов И.Т. Риск-менеджмент / И.Т. Балабанов – М. : Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
7. Стоянова Е.С. Финансовый менеджмент: теория и практика : учебник / Под ред. Е.С. Стояновой. – М. : Изд-во «Перспектива», 2003. – 656 с.
8. Жихор О.Б. Управління фінансовими ризиками та методи їх нейтралізації на підприємстві [Електронний ресурс] / О.Б. Жихор, Ю.С. Балясна // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2011. – Том 2. – № 11. – Режим доступу : <http://fkd.org.ua/article/view/28932/26011>.
9. Лукьяненко А.В. Управление финансовыми рисками предприятия / А.В. Лукьяненко, И.А. Кузьмичева // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – №8. – С. 129–131.
10. Диба М.І. Суть та види фінансових ризиків у системі ризик-менеджменту підприємства / М.І. Диба // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. Серія. «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2008. – № 635. – С. 22–28.
11. Ахметова А.Ж. Финансовый риск и характеристика сущности финансового риска [Електронний ресурс] / А.Ж. Ахметова. – Режим доступу : http://rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73865.doc.htm.
12. Орлик О. В. Теоретичні аспекти забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств / О. В. Орлик // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. – 2015. – Вип. 1(56). – С. 84–92.
13. Орлик О.В. Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства та його основні складові / О.В. Орлик // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2015. – Вип. 2(19). – С. 222–232.
14. Дуброва О.С. Сучасний погляд на ризик-менеджмент як важливу складову системи управління підприємством / О.С. Дуброва // Стратегія економічного розвитку України : наук. зб. – 2002. – Вип. 1(8). – С. 446–452.
15. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків / [Л.І. Донець, О.В. Шепеленко, С.М. Баранцева та ін.] ; за ред. Л.І. Донець. – К. : ЦУЛ, 2012. – 472 с.
16. Орлик О.В. Аналіз факторів впливу на економічну безпеку підприємств та методи захисту від загроз і нейтралізації їх наслідків / О.В. Орлик // Тренди та інновації в сучасній економіці : Колективна монографія / За ред. О.С. Іванілова. – Харків : ХНУБА, 2015. – С. 154–165.

References

1. Kramarenko, H.O. and Chorna, O.Ye. (2009), *Finansovyi menedzhment* [Financial management], textbook, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 520 p.
2. Pimenov, N.A. (2014), *Upravlenie finansovymi riskami v sisteme ekonomicheskoy bezopasnosti* [Financial risk management in economic security system], tutorial, Izdatelstvo Yurayt, Moscow, Russia, 413 p.
3. Kovalev, V.V. (2006), *Vvedenie v finansovyy menedzhment* [Introduction to financial management], Finansy i statistika, Moscow, Russia, 768 p.
4. Blank, I.A. (2011), *Upravlenie finansovymi resursami* [Management of financial resources], Omega-L, Moscow, Russia, 768 p.
5. Blank, I.A. (1999), *Osnovy finansovogo menedzhmenta* [Fundamentals of financial management], Vol. 2, Nika-Tsentr, Kyiv, Ukraine, 512 p.
6. Balabanov, I.T. (1996), *Risk-menedzhment* [Risk management], Finansy i statistika, Moscow, Russia, 192 p.
7. Stoyanova, E.S. (2003), *Finansovyy menedzhment: teoriya i praktika* [Financial management: theory and practice], tutorial, Izd-vo “Perspektiva”, Moscow, Russia, 656 p.
8. Zhykhor, O.V. and Baliaska, Yu.S. (2011), “Financial risk management and methods of their neutralization at the enterprise”, *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, Vol. 2, no. 11, available at: <http://fkd.org.ua/article/view/28932/26011> (access date April 4, 2016).
9. Lukyanenko, A.V. and Kuzmicheva, I.A. (2015), “Financial risk management companies”, *Mezhdunarodnyy zhurnal prikladnykh i fundamentalnykh issledovaniy*, no. 8, pp. 129–131.
10. Dyba, M.I. (2008), “Essentials and types of financial risks in the system of enterprise risk management”, *Visnyk natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnika”. Seriya. «Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku»*, no. 635, pp. 22–28.
11. Akhmetova, A.Zh. (2010), “Financial risk and the characteristic of financial risk nature”, available at: http://rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73865.doc.htm (access date April 7, 2016).
12. Orlyk, O.V. (2015), “Theoretical aspects of financial and economic enterprises security”, *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen : zb. nauk. prats*, Iss. 1(56), pp. 84–92.
13. Orlyk, O.V. (2015), “The mechanism of financial and economic security management of an enterprise and its main components”, *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, Iss. 2(19), pp. 222–232.
14. Dubrova, O.S. (2002), “The modern view of risk management as an important component of the enterprise management system”, *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy : nauk. zb.*, Iss. 1(8), pp. 446–452.
15. Donets, L.I., Shepelenko O.V., and Barantseva, S.M. (2012), *Obgruntuvannia hospodarskykh rishen ta otsiniuvannia ryzykiv* [Justification of business decisions and risk assessment], TsUL, Kyiv, Ukraine, 472 p.
16. Orlyk, O.V. (2015), “The analysis of factors that influence economic security of the enterprises and methods of protection from threats and neutralize their consequences”, *Trendy ta innovatsii v suchasni ekonomitsi* [Trends and innovations in modern economy], monograph, KhNUBA, Kharkiv, Ukraine, pp. 154–165.

Рецензент: д.е.н., професор кафедри економічної кібернетики Одеського національного економічного університету Н.С. Меджибовська